

Ferenczi Ilona

A magyar nyelvű gregoriánium kialakulása Huszár Gál énekeskönyvétől az Eperjesi graduálíg (1574–1635)*

A gregorián eredetileg latin nyelvű ének. A tömörségre hajlamos, tömörítésre alkalmas latin nyelv a pontos és sokszor igen bonyolult szerkesztésmóddal, a fejlett versformákkal alkalmasnak bizonyult arra, hogy a zene egyenrangú társa legyen. A szöveg és a dallam harmonikus kapcsolata egy évezreden keresztül megmaradt. A latin nyelvet azonban viszonylag kevesen sajátították el, ezért csak a művelteknek adatott meg, hogy a liturgia teljes szövegét megértéssel kövessék. Így a gyülekezet nagy része passzív résztvevőként volt jelen a liturgiában. Azt a törekvést és folyamatot, amely végül is a liturgia anyanyelvű végzését eredményezte, most közel fél-évezred távlatából talán már mindannyian pozitívként könyveljük el. Ezzel együtt sok mindent föl kellett adni: le kellett mondani arról, hogy a szöveg és a zene kapcsolata továbbra is olyan természetes maradjon, mint az eredeti latin nyelvű tételeknél.

Ferenczi Ilona zenetudós, tudományos főmunkatárs (MTA Zenetudományi Intézet), egyetemi docens (LFZE Zenetudományi Tanszék).

A gregorián ének történetének különös és nekünk fontos állomásához érkezett, amikor az eredetileg latin nyelvű tételeket anyanyelvre fordították. Természetesen nem lehet kizárólag a reformáció javára írni az anyanyelvűséget, hiszen már az előző századokban is meghonosodtak népnyelvű énekek, így a Te Deum, továbbá egyes zsolozsmatételek, elsősorban himnuszok, valamint körmeneti énekek. Bár ezek az első magyar nyelvű, nem szorosan a liturgiához tartozó gregorián tételek a katolikus egyház használatához kötődnek, a latin nyelvű gregorián magyar nyelvre fordításának folyamata elsősorban a reformáció hatására bontakozott ki. Az a cél ugyanis, hogy a liturgia a teljes gyülekezetnek érthetővé váljék, a reformátorok munkálkodásával került előtérbe.

A reformációs, vagy egyszerűbben szólva, a protestáns liturgia első magyarországi terjesztői azok a —korábban katolikus— papok voltak, akik a reformátor tanait és a reformáció hittételeit követték. Továbbá azok a Wittenbergben végzett diákok és papnövendékek, akik hazatérésük után a középkori magyarországi liturgiából kiindulva, de az új eszméket is hasznosítva alakították ki az istentisztelet rendjét.¹ A magyarországi protestáns liturgia dallamokkal el-

* Az ELTE Bölcsészettudományi Karán tartott, „A liturgikus gondolkodás alakzatai Pázmány Péter korában — Ritualia I.” c. konferencián 2010. november 9-én elhangzott előadás szerkesztett változata.

¹ Erről ld. FERENCZI Ilona: „A lutheri liturgia hatása 16–17. századi istentiszteleti rendünkre és annak nyomai századunkban”, in FABINY Tibor (szerk.): *Tanulmányok a lutheri reformáció történetéből*. Magyarországi Evangélikus Egyház Sajtóosztálya, Budapest 1984. 89–101.

látott első összefoglaló forrásának Huszár Gál 1574-ben Komjátiban megjelent énekeskönyvét tekintjük.² Igaz ugyan, hogy az 1561-ben ugyancsak Huszár Gál által kiadott énekeskönyv a hét minden napjára szóló teljes primarendet tartalmaz,³ de magának Huszár Gálnak második énekeskönyve és a későbbi graduálok liturgiájával összehasonlítva jelentőségben messze mögöttük marad. Az ezt megelőző évekből-évtizedekből csak töredékeket ismerünk, melyek nem összefüggő liturgiát tartalmazó kéziratok, ezért nem is nevezzük őket graduálnak. Ezek: a miskolci töredék három karácsonyi tétellel, a csíksomlyói töredék prefációkkal, valamint az istentiszteletet záró *Ite missa est* tételekkel, továbbá a nemrég azonosított marosvásárhelyi töredék három introitussal.⁴ Bizonyára nem véletlen, hogy már a reformáció korai szakaszában lefordították az istentiszteletet indító introitusokat. Hiszen ez a markáns tétel határozta meg a vasárnap jellegét, emelte ki az egyházi esztendőben elfoglalt helyét. Az introitus mint a mise bevonulási éneke, vasárnaponként és ünnepenként változó része, a középkori egyház szertartásrendjéből ezért került át a reformáció korabeli liturgiába is.⁵ Ha az említett töredékeken kívül a másodlagos irodalmi adatokat is számba vesszük,⁶ még ezekkel együtt sem állíthatjuk, hogy a reformáció első fél évszázadából bővülködnénk magyar nyelvű forrásokban.

Huszár Gál komjátói énekeskönyvével azonban egy csapásra megváltozik az eddigi, viszonylag sivár kép. Amellett, hogy némi módosítással a korábbi primarendet is megjelenteti, Huszár Gál általános vasárnapi és kiemelt ünnepi vespera-liturgiákat közöl, valamint miseordinárium-tételeket. Mindezeket túlmenően az egész liturgikus rész agenda jellegű, az egyes tételek helyét meghatározó magyarázatokkal. Feltűnő módon hiányoznak belőle a miseproprium részei, sőt úgy tűnik, Huszár Gál tudatosan mellőzi azokat.⁷

² Modern kiadását ld. HUSZÁR GÁL: *A keresztyéni gyülekezetben való isteni dicséreték és imádságok, Komjátói 1574*. HUBERT Gabriella tanulmányával. Budapest 1986. (Bibliotheca Hungarica Antiqua 13.)

³ Modern kiadását ld. HUSZÁR GÁL: *A keresztyéni gyülekezetben való isteni dicséreték, Kálmáncsehi Márton: Reggeli éneklések 1560–1561*. A kísérő tanulmányt írta BORSA Gedeon. Budapest 1983. (Bibliotheca Hungarica Antiqua 12.)

⁴ A három töredék ismertetését ld. DOBSZAY László: „A magyar Graduál-irodalom első emléke”, *Magyar Könyvszemle* IIC (1982) 100–112; Ilona FERENCZI: „Das Fragment aus Csíksomlyó als Reformationsdenkmal. Ungarische Präfationen und tropisierte *Ite missa est*-Sätze”, *Studia Musicologica* XLIV (2003) 47–62; FERENCZI Ilona — HAADER Lea: „Magyar nyelvű introitus töredékek Marosvásárhelyről (XVI. század közepe)”, *Zenatudományi Dolgozatok 2010*, megjelenés alatt.

⁵ Vö. PAPP Anette: „A protestáns graduálok introitus-repertoárja”, in *Inter sollicitudines*. Tudományos ülészak X. Pius pápa egyházzenei motu propriojának 100 éves évfordulóján Budapest, 2003. december. MTA—TKI — Liszt Ferenc Zeneművészeti Egyetem Egyházzenei Kutatócsoportja és a Magyar Egyházzenei Társaság, Budapest 2006. 329–343.

⁶ Ezekről ld. FERENCZI Ilona: „Magyar nyelvű gregorián a 16–17. században”, *Zenatudományi Dolgozatok 1985*. MTA Zenatudományi Intézet Budapest [1985] 62.

⁷ Mindössze egyetlen alkalommal, a húsvéti liturgia elején utal az introitus műfajra, melyet a *Regina caeli* Mária-antifónából alakított *Örülj és örvendezz keresztyéneknek gyülekezeti kezdetű tétellel helyettesít* (ld. HUSZÁR GÁL 1574, f. 251^v).

R E N E K L E S E C. CCLXV

ANTI PHONA.

Z Istenec Angyala s

monda az Mariaknac, Ne fellyétec,

Mért iol tudom, hogy az Iesust

keréstecc s alleluia. P sal.

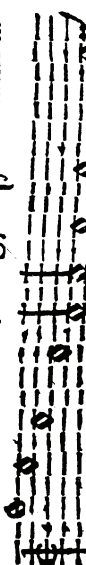
*A CXLII. Psalmus kely mondani előfőer ez An-
tiphona van, mely eckepen kezdetic. Dizeitete
Istennec szolgai az VR Istenec etc. a mint C LII.
Lenelet meg talalod. Annac utanna a*

xx iij SZIZ

R E G V E L I

Ki nekünc illy kegyes szoual aianla:

Ez az en szerelmes szent fiam, öt tet

halgafiatoc.

*Mint kely el iarni a Communicalszoc ceremaniaia-
ban, odafel CCV. b. Lenelet meg talalod.*

A Z VRNAC FEL-TA,
MADASA NAPIAN VECZER
nyere valo isteni Diczeretec.

Anti-

Bár a XVI. század utolsó évtizedeiből nem maradt fenn magyar nyelvű liturgikus kézirat, a XVII. század első évtizedei hirtelen mennyiségi és minőségi változást hoznak. A magyar nyelvű gregoriánusot inentől kezdve az ún. graduálok őrizték meg. Mint ahogyan Szilvás Újfalvi Imre is meghatározza 1602-ben kiadott énekeskönyvében, hogy az énekeskönyvet a graduállal együtt viszik a templomba.⁸ Az időrendben legelső graduál, az orosz hadizsákmányból nemrég visszakérült Csáti graduál viseli azokat az ismertető jegyeket, amelyek a hasonló liturgikus könyveket általában jellemzik. Eredete bizonytalan, csak annyit tudunk, hogy Mezőcsáton találták és annak idején a könyv lapjait kitépdeső gyermekek kezei közül mentették ki.⁹ Hogy ez elég későn történhetett, mutatja a közel kéttucat helyen történt csonkítás, köztük a graduál jelenlegi első oldala a hiányos karácsonyi tételekkel; biztosra vehetjük, hogy az eredetileg az első oldalakra lejegyzett adventi himnuszokat, antifónákat és zsoltárokat már korábban eltávolították. A Csáti graduál végén található Máté-passió eleje, közepe és vége ugyancsak hiányos. A graduál lejegyzési módja a kurzív magyar notációt követi.¹⁰ A megvalósítás azonban többnyire arról tanúskodik, hogy a zenei írás-olvasás már általánosan hanyatlásnak indult. Bár a legtöbb graduált —mint a Csáti graduált is— rendezett külalakkal, látszólag gondosan jegyezték le, a gondos külalak mögött alapvető hiányosságokat fedezhetünk fel. Valószínűleg az íráskészség romlásának tulajdonítható, hogy az Eperjesi graduál kivételével a kéziratos graduálokból hiányzik a tájékozódást segítő kulcs, bár a középkori latin minták ismeretében biztos hangnemi keretbe illeszthetők a magyar nyelvű tételek.¹¹

A magyar nyelvű és protestáns szóhasználatú *graduál* tartalmilag lényegesen különbözik a középkori *graduale* könyvműfajtól. A protestáns graduálokat elsősorban a középkori zsolozsma liturgiájából, elsősorban a vesperából, olykor a primából és a kompletóriumából örökölt tételekből szerkesztették: vagy az egy-

⁸ L. ÚJFALVI Imre: *Keresztényi énekek, Debrecen, 1602*. ÁCS Pál tanulmányával. Budapest [2004] (Bibliotheca Hungarica Antiqua 38.) az énekeskönyv kiadásához készített „praefatio” első mondatában.

⁹ „Ezen régi Énekes könyv iratott 1602dik esztendőben ... Találtatott Tsáton ott lakó bizonyos embernél (utólag a margóra írva: Nemzetes Szabó István Urnál 1795-ben); de a' ki haszonra nem tudván fordítani, az apró gyermekek kezében adta, a' kik nagyon meg-szaggatták. A Sáros Pataki Reformata Anya-Oskolának ajándékozta Tiszteletes Nagy Ferencz Úr 1799dik esztendőben ...” — olvassuk a Csáti graduál előzéklapján. A Csáti graduál őrzési helye: Sárospataki Református Kollégium Tudományos Gyűjteményei, jelzete: Kt. 12.

¹⁰ A graduálok egy része, így pl. a Csáti és a Tornai graduál kurzív magyar notációval készült, jellegzetes ismertető jegye a kétféjű függőleges climacus. Egy másik csoport, a Battthyány, Ráday és Óvári graduál a metzigót írásmódból kialakított notációt követi. Az Eperjesi graduálon leginkább a cseh notáció ismertető jegyeit fedezhetjük fel. Vö. SZENDREI Janka: *Középkori hangjegyrészek Magyarországon*. Budapest 1983. 80–88. (Műhelytanulmányok a Magyar Zenetörténehez 4.)

¹¹ A graduálok helyesírásáról ld. FERENCZI Ilona: „Zenei helyesírás és «variálás» a 16–17. századi graduálokból”, *Zenetudományi Dolgozatok 1988*. MTA Zenetudományi Intézet, Budapest [1988] 61–71.

házi esztendő beosztását követő műfaji sorozatokat állítottak össze, vagy pedig teljes liturgiát. A három legfontosabb liturgikus műfaj a zsoltár, az antifóna és a himnusz, továbbá a legtöbb graduál tartalmaz rövid rezponzóriumot, azaz responsorium brevét, valamint verzikulust és Benedicamust, olykor újszövetségi kantikumot. A zsolozsmához nem tartozó tételek közül ki kell emelni a nagyheti tételleket: a passiót, továbbá a lamentációt, a gyermekek Kyriéjét s a böjti litániát, azon tételleket, amelyek néhány helyen még a XVIII. században is használatban maradtak.¹² A latin miséből fordított ordinárium- és propriumtétételek, az egyszerű introitusok és a népszerű szekvenciák csak néhány graduálban vannak lejegyezve.

Az egyes tételek forrása nem valamely feltételezett magyar nyelvű katolikus gyűjteményben kereshető, hiszen a katolikus egyházban az anyanyelvű liturgia majd csak évszázadok múlva talál befogadásra. A középkori latin nyelvű egyházi énekkészlet viszont természetes módon kínálkozott forrásul: mint ahogyan korábban Luther, úgy követői is jogot formáltak rá. A graduálok szerkesztőinek rendelkezésére álló konkrét liturgikus forrásokról nincsen tudomásunk, de erre vonatkozóan figyelemreméltó adatot közöl Szilvás Újfalvi Imre a már idézett énekeskönyve előszavában, ahol a magyar énekeskönyvek között első helyre sorolja az 1515-ben megjelent Esztergomi Psalteriumot. A latin nyelvű kiadvány említése egyértelműen arra utal, hogy az anyanyelvű liturgia kialakításához mintának tekintették a középkori zsoltároskönyvet.¹³

A graduálokhoz felhasznált források különbözősége okozhatja, hogy a tételek olykor egészen kiterjedt szövegi és zenei variáncsoportokat alkotnak vagy egyedi jellegzetességeket mutatnak fel.¹⁴ Az azonos írásmóddal lejegyzett, valószínűleg hivatásos másolótól származó három graduál, a Batthyány, Óvári és Ráday graduál esetében arra is lehet gondolni, hogy a graduálok összeírása céljából írásműhely is működött.¹⁵ A graduálok helységelnevezései (Ajaki, Apostagi, Bélyei, Csáti, Csurgói, Eperjesi, Kálmáncsai, Kecskeméti, Nagydobszai, Óvári, Simontornyai, Tornai) pedig azt sejtetik, hogy a protestáns liturgikus könyvek készítése az egész országot behálózta.¹⁶ Mindenesetre az 1620-as években eléggé bonyolulttá s talán zavarossá válhatott a helyzet ahhoz,

¹² Az erdélyi passióéneklésről ld. BÁRDOS Kornél: „Harcok a passió éneklése körül Magyarországon”, *Theológiai Szemle* Ú.f. XIV (1971) 296–303; HOPPÁL Péter: „A hiányzó láncszem: a Bánffy-hunyadi Passió”, *Magyar Egyházzene* V (1997/1998) 425–434, a graduálokról 429skk.

¹³ Az Esztergomi Psalterium és a graduálok kapcsolatáról ld. Ilona FERENCZI: „Das Psalterium Strigoniense (1515) als eine Quelle der ungarischsprachigen Graduale”, in *Cantus Planus. Papers Read at the Fourth Meeting Pécs, Hungary 3–8 September 1990*. Budapest 1992. 579–585.

¹⁴ A graduálforrások jegyzékét ld. *Graduale Ráday saeculi XVII*. Edited and introduced by Ilona FERENCZI. Budapest 1997. 12–13. (Musicalia Danubiana 16.)

¹⁵ A három graduál összehasonlítását ld. *Graduale Ráday saeculi XVII ...*, 31–40.

¹⁶ Ezek közül az Ajaki graduálról két évtizeddel ezelőtt, a Tornai graduálról csak nemrég szerezünk tudomást. Ld. Ilona FERENCZI: „Das Gradual von Ajak. Eine ungarische liturgische Handschrift aus der ersten Hälfte des 17. Jahrhunderts”, *Studia Musicologica* XLV (2004) 303–329; Uő: „A Tornai graduál (1611–1613). Egy nemrég előkerült kolligátum «ceremoniális» részének antifonái”, *Zenetudományi dolgozatok 2008*. MTA Zenetudományi Intézet Budapest 2008. 115–132.

hogy az erdélyi fejedelemség központjában, Gyulafehérvárott egy egységes, összefoglaló jellegű graduál szerkesztésének szükségét érezték, azt megtervezték, majd 1636-ban 200 példányban kinyomtassák.¹⁷ Mindezt abban a református egyházban, amely látszólag a reformáció egyszerűbb, svájci ágát követte. Mindössze *egy* graduálunkról, az Eperjesi graduálról mutatható ki biztosan, hogy evangélikus használatra készült. Néhány kis terjedelmű kézirat és nyomtatott énekeskönyv arra utal, hogy a magyar nyelvű gregoriánium az unitárius egyházban sem volt ismeretlen.¹⁸

Az eperjesi evangélikus egyház és iskola számára szerkesztett és összeírt liturgikus könyv több szempontból is különleges helyet foglal el a graduálok között. A graduál törzsanyagát 375 évvel ezelőtt jegyezte le Bánszky Dániel, az eperjesi kántor, majd 1642-ben, 1650-ben és 1652-ben néhány tétellel kiegészítette.¹⁹ Az eredeti, latin nyelvű címlap szerint a graduál a Szentháromság tiszteletére és dicséretére íratott, és szent többszólamú énekekkel, valamint himnuszokkal, antifónákkal, zsoltárokkal és édes énekekkel ékesített az igen tiszteletre méltó és jeles ember, Damascenus Márton, a fáradhatatlan magyar lelkész szolgálata idején.²⁰

A graduál magyar nyelvű gregorián eredetű tételei a fordítás során ugyanazon eljárásnak lettek alávetve, mint általában a többi graduál darabjai: a latin himnuszokban, antifónákban és azok magyar fordításában a zenei sorhatárok nem mindig esnek egybe, ennek következtében a formálás is különbözőképpen alakul, a sorhatárok is elmosódnak. A hangcsoportok szótagokra bomlanak, vagy több szótag hangcsoporttá áll össze. Olykor elmarad a hangismétlés, vagy éppen hangismétléssel oldható meg a többlet-szótagszám. Más hangok válnak fontossá és új, olykor a gregorián stílusától idegen hangokra rendeződnek az egyes dallamrészek. Néha a latin nyelvű antifónából az átvétel és a fordítás során elmarad a bevezetés, vagy éppen a fordítás miatt kerül a meglevő antifóna elé bevezető, értelmező szöveg. Ha az antifónasorozat úgy kívánja, a középkori liturgiából ismert szöveghez új dallamokat írnak vagy Pál apostol szövegére új antifónát készítenek.²¹

¹⁷ Az Öreg graduál leírását és a fennmaradt példányokról ld. HELTAI János et al. (szerk.): *Régi Magyarországi Nyomtatványok* 3. 1636–1655. Budapest 2000. Nr. 1643. A graduál jelentőségéről ld. FERENCZI Ilona: „Kísérlés a liturgia egységesítésére az Erdélyi Fejedelemségben (a 17. század első felében)”, *Magyar Egyházzene* I (1993/94) 21–30.

¹⁸ HOPPÁL Péter: „XVI–XVII. századi kéziratok énekeskönyvek a Homoród- és Küküllő-menti unitárius parókiákon”, *Magyar Egyházzene* IX (2001/2002) 427–430; 14 „graduale sacrum”-ot (köztük két töredéket) ismer.

¹⁹ Közreadva: *Graduale Ecclesiae Hungaricae Epperiensis 1635*. Edited and introduced by Ilona Ferenczi. Budapest 1988. (Musicalia Danubiana 9/1)

²⁰ *Graduale Ecclesiae Hungaricae Epperiensis in honorem et laudem sacratissimae Triadis! conscriptum, et piis concentibus sive Hymnis, Antiphonis, Psalmis, Cantionibusque suavissimis adornatum sub Ministerio Admodum reverendi et clarissimi viri Domini Martini Damasceni, Pastoris Hungarorum vigilantissimi ...*

²¹ A Pál apostol leveleiből vett antifónákról ld. FERENCZI Ilona: „Középkori liturgikus szövegek továbbélése Magyarországon a reformáció első századában. Zsoltár- és evangéliumi antifónák, új kom-

A graduál tételeihez, az antifónák dallamaihoz és a zsoltárokhoz különböző fordításokat használtak fel. Amikor a graduál dallamait evangéliumi szöveggel látták el, akkor a legfrissebb bibliafordítást, a katolikus Káldi György 1626-ban kiadott szövegét illesztették a gregorián dallam alá. Azonban nemcsak az evangéliumi antifónák szövegéül választották Káldi fordítását, hanem a zsoltárokhoz is. A modernebb nyelvezetet a zsoltárok recitáló előadásmódjához megfelelőbbnek tarthatták, hiszen a graduál 74 prózai zsoltárából 54-et Kálditól vettek át. Ennek következtében a zsoltárszövegből készült antifóna is általában ugyanazt a fordítást követte. Ezenkívül Kálmáncsehi Sánta Márton és Károli Gáspár fordítása is bekerült a graduálba.²²

Az Eperjesi graduál szerkesztője azonban nemcsak a középkorból merített liturgikus tételeket, hanem a XVI–XVII. századi nemzetközi zenei anyagból és a különböző magyar fordításokból is tájékozódott. Ez az egyedüli graduálunk, amelyben az egyszólamú gregorián tételeken és gyülekezeti, valamint népe-nekeken kívül —első alkalommal a magyar zenetörténetben— magyar nyelvű többszólamú tételek is helyet kaptak. Háromféle stílust képviselnek; ezek: a XVI. század közepén Goudimel által megzenésített francia zsoltárok Szenci Molnár Albert fordításában, a német eredetű kanciók és passiók, továbbá a vélhetően magyarországi eredetű tételek.²³

Az eperjesi zenés-liturgikus kézirat szerkesztésekor elsődlegesnek tartották, hogy azt az iskolai énekoltatásban alkalmazzák és a gyermekeket az istentiszteleten való aktív részvételre felkészítsék. A többnyire németek és szlovákok lakta környezetben igen fontos kezdeményezésnek tekinthetjük, hogy Eperjesen a magyar egyház liturgiájának gazdagításán is fáradoztak. A liturgiában a gyermekek és a kórus részvételére alapoztak, mint ahogyan arra a graduál *pueri-chorus felirata*, valamint az első verzikus előtt az előadásmódot meghatározó magyarázat utal: *priorem cantant pueri, posteriorem vero chorus*. A graduált olyan vezérkönyvként használták, melyben mindent együtt találtak, s amelyből a liturgikus tételeket alkalmanként betaníthatták. Habár országos érdekltségét tekintve a revíziós munkán átesett, nyomtatott Öreg graduál jelentősebbnek mondható, a 375 évvel ezelőtt lejegyzett Eperjesi graduált sokrétű tartalma, középkori és nemzetközi zenei háttere, valamint felekezeti különbségeket át-hidaló szövegezése a XVII. századi protestáns liturgikus könyvműfaj legfontosabb képviselőjévé avatja.

pozíciók levélbeli szövegekre”, in F. ROMHÁNYI Beatrix — KENDEFFY Gábor (szerk.): *Szentírás, hagyomány, reformáció. Teológia- és egyháztörténeti tanulmányok*. Gondolat Kiadó, Budapest 2009. 232–240.

²² A graduálok zsoltárfordításairól ld. Fekete Csaba számos megjelent, ill. megjelenés előtt álló tanulmányát. Az Eperjesi graduál összeállításához felhasznált forrásokról ld. *Graduale Ecclesiae Hungaricae Eperjensis ...*, 24–31.

²³ A feltehetően magyarországi zenészekről származó kompozíciókról ld. FERENCZI Ilona: „Az Eperjesi graduál verses és «prózai» zsoltárai. Genfi zsoltárok Szenci Molnár fordításában, magyarországi dallamokra”, *Magyar Egyházzene* XVI (2008/2009) 259–270.

Dominica XI Post Trinitatem

Antiphona

[496] **P** ub - li - ká - nus tá - vúl ál - ván, sze - me - it
 sem a - kar - ja va - la fel e - mel - ni az ég - re:
 ha nem à mel - lyét ve - ri va - la, mond - ván: Js - ten
 légy ke - gyel - mes né - kem bú - nös - nek.

[497] **M** in - den à ki ma - gát fel ma - gasz - tal -
 lya meg a - láz - ta - tik; és à ki ma - gat meg a -
 láz - za fel ma - gasz - tal - ta - tik.

Psal: 27 Ad te Domine clamabo [f 302] Vel: Psal: 6 Domine ne infuro[re; f 104]

Cantiones

Dávid Prophetanak imád[kozásáról]

Nagy banatban Dauid mikoron v[ála]

Ur Jsten irgalmaz nékem à te ir[galmasságod szerint]

O mely igen rövid volt lám ez [világ; f 371v]

Kérlek és intlek mostan tege[det]

Te benned bizom [Uram Isten]

A mely embernek jó hiti [vagyon]

Haborusága David kiraly[nak]

Aki az Jstent meg esmér[heti]

Bodog az ilyen ember ö le[kében]

Tanul' meg te az uton [el menni]

Dominica XII Post Trinitatem

Antiphona

[498] **M** in - de - ne - ket jól cze - le - ke - dett: à si -
 ke - te - ket is hal - lók - ká töt - te, s - à ne - má - kat is